

LAJOS TAMÁS
Régi történet

„A házban nincs fegyver” – mondta édesapám, Eger tekintélyes fül-orr-gége főorvosa 1956 év decemberének egyik éjszakáján, éjfél után fél háromkor a Tündérpart 6. szám alatti ház s kapuja előtt álló fegyveres csapat parancsnokának. „Főorvos úr, ha nincs, akkor nem is találunk” – mondta a katonatiszt, aki ismerhette apámat, és akin látszott, hogy nem örül ennek a küldetésnek. Ez nagyon-nagyon fontos kijelentés volt, mert akkortájt ott is találtak fegyvert, ahol nem volt.

A házunkban tényleg nem volt fegyver. A budapesti forradalom elbukásáról szóló hírek megérkezése után, november 4-én anyám leszerelte a közelgő oroszokkal harcolni induló fiait, és apám a malaclopó köpenye alatt vitte az érettségi előtt álló Laci bátyám dobtáras géppisztolyát és a medikus Zoli bátyám puskáját az egri nemzetőrség központjába, amely a Liceumból a Főiskola kollégiumába költözött. Én, a három fiú közül a legfiatalabb, tizenkét éves még az előző este, sötétedés után egy bokros helyre dobtam azt az írógépet, amelyen egy néhány napig nálunk lakó, volt ludovikás katonatiszt írta a forradalom folytatására buzdító falragaszait.

Az emeletről néztem a csapatot, heten voltak, katonaruhában, rendőruniformisban, a két munkásőr pufajkában. Már napközben megtudtuk, hogy éjjel jönnek hozzánk, ezért ébren vártuk őket. Édesanyám, aki erős asszony volt, este kilenctől egyfolytában idegesen pasziánszozott. Miután a látogatók a ház földszintjén szétnéztek, feljöttek az emeletre, ahol a gyerekszobánk volt.

Akkor már az ágyban feküdtem. Az egyik munkásőr, egy nagyon sovány, elgyötört arcú, sajnálatra méltó férfi kiharcolta az ágyból, és a párnám meg a paplanom alatt kutatott. Nem talált semmit, ahogy a többiek sem a ház átkutatásakor. Elmentek. Laci bátyámat magukkal vitték.

„Tegyék fel a kezüket azok a fiúk, akik betöltötték a tizennyolcadik évüket” – mondta a rendőr egy hónappal korábban a Dobó Gimnázium negyedik osztályában. Ketten jelentkeztek, Laci bátyám, aki október 15-én született, és egy osztálytársa.

„A diákokban megbízik a lakosság, bennünk nem – mondta a rendőr –, ezért be kell lépnetek a Nemzetőrségbe. Itt írjátok alá.”

Szüleim felháborodtak ezen az eljáráson, és féltették Lacit, ezért anyám elrohant a Nemzetőrségre, hogy semmissé tegye a belépési nyilatkozatot. Ez nem sikerült neki, arra viszont ígéretet kapott, hogy Laci nem vesz részt járőrszolgálatban és harci cselekményekben. A forradalom alatt a Nemzetőrség központjává átlényegült Tanárképző Főiskola, a Liceum egyik sarkán állt büszkén őrt a dobtáras géppisztolyával, amelynek sorszámát – utóbb bebizonyosodott: előrelátóan – felírta.

A főiskolás fiúk szinte kivétel nélkül beléptek a Nemzetőrségbe, amiből később semmi bajuk nem lett. Egerben és környékén nem voltak harcok, a Bükkben a Hereg réten – amit azóta Hirig rétnak is hív a népnyelv – volt kis csetepaté, de ebben nem vettek részt az egri nemzetőrök.

A budapesti forradalom leverése után néhány nappal elterjedt Egerben a hír, hogy Kerecsend felől jönnek az oroszok. Este volt, amikor szokatlan csatogásra, zúgásra lettünk figyelmesek: orosz tankok vonultak végig a Főutcán, és befordultak a Csiky utcába, amelynek a végén volt a laktanya, és amelynek egyik mellékutcájában, a Tündérparton állt a házunk. Kiálltunk az emeleti teraszra, ahonnan látni lehetett a tankok tornyát és ágyúját. Tizenöt-husz tank csörömpölt felfelé lassan, közönyösen, magabiztosan, félelmetesen.

December 12-én, a budapesti munkástanácsok által kezdeményezett és az egriek által is követett negyvennyolc órás sztrájk második napján édesanyámmal mentünk a Csiky utcán a Főutca felé. Anyám barátnője, Halmos Baba néni kiszólt az ablakon, hogy ne menjünk tovább, mert közvetlen előttünk pufajkás karhatalmista osztag vonult le a Főutca felé, ahol kétháromszáz ember gyűlt össze a sztrájkjal együtt meghirdetett békés tüntetésre. Később tudtuk meg, hogy Fűzesabonyból vezényeltek Egerbe egy karhatalmista alakulatot, amelynek tagjait szidalmazták a tüntetők, a fegyveresek szerint pedig leköpdösték őket, és támadólag léptek fel velük szemben. Azt is állították, hogy a Dobó Gimnázium épületéből rájuk lőttek, ezért „önvédelemből” nyitottak tüzet géppisztolyokkal a tömegre. Ebbe a tűzbe futottunk volna bele, ha nem figyelmeztet Baba néni. A fegyverropogást akkor hallottam, amikor a kertek alatt hazafelé futottam, és néhány perc múlva a házunk ablakából kinézve vérző embereket láttam a Tündérparton magukban vagy támogatással felfelé, a kórház felé menni. Tízen meghaltak, és huszonhatan megsebesültek.

Kézenfekvő magyarázat lett volna, hogy bátyám és nemzetőr diáktársa adta le a „pufajkásokra” a lövést a Dobó Gimnáziumból, amelyet viszonzva halt és sebesült meg annyi ember. Ennek bizonyítására a házukban lefolytatott házkutatás során becsempészett puska alkalmas lett volna, de volt valaki, valószínűleg az apámat tisztelő rendőrfőkapitány, aki ezt a fenyegető galádságot megakadályozta.

Lacit a házkutatás után elvitték az ÁVO épületébe, ahol már az udvaron nekiestek a pufajkások. Az ott ácsorgó orosz katonák védték meg: malagyec, gyerek még, mondták. Lacit éjszakára egy cellába zárták egy halálraítélt férfivel, aki az éjszakát végigkiabálta, -sírta. Ennek az éjszakának nyomai sokáig megmaradtak: évtizedeken át váratlanul csöpögni kezdett Laci hónaljából az izzadság. Másnap apánk elment a rendőrfőkapitányhoz, és ez a csendes ember olyan vehemensen lépett föl, hogy még aznap kiengedték Lacit.

Ezzel megkezdődött egy új élet: Lacit az érettségi előtt az ország összes középiskolájából kirúgták, elővigyázatosságból magában nem, csak édesanyánkkal együtt léphetett ki a házukból. A mérhetetlen szabadidőt baráti ultizással ütötte el. Hatvanban levelező tanulóként érettségizett, utána próbált egyetemre bejutni. Állatorvos szeretett volna lenni, ezért inszeminátorként dolgozott egy évig. Az egyetemi felvételre esély sem volt, hiszen Egerben még autószerelő szakmunkástanulónak sem vették fel, csak a salgótarjáni üveggyárban lehetett volna köszörős. Végül az egeri szálloda igazgatója alkalmazta portástanulónaként. Másnap kirúgták, és a derék szállodaigazgatót is meghurcolták azzal, hogy ellenforradalmárokat rejteget.

Apám ismét elment a főkapitányhoz, és tőle szokatlan határozottsággal kérte, hogy vagy ítélje el a bíróság a fiát az általa elkövetett bűnökért – ha vannak ilyenek –, vagy hagyják őt békén. A rendőrfőkapitány rendes volt, elintézte, hogy Laci eltűnjön Egerből: így az akkor megnyíló legjobb budapesti szállodában, a Royalban lett portástanuló.

Ezzel Laci egyenesbe került, sokat keresett, neki volt a széles környezetünkben először autója, a Heller–Forgó híres feltalálópáros egyik tagjától vette meg a Skodáját, vidáman és anyagi gondok nélkül élt. A géppisztolya még egyszer játszott fontos szerepet az életében: Laci sok évig az azon lévő számokkal lottózott. Egy alkalommal véletlenül a fogadónál maradó cetlit dobta be, ezért vett még egy lottócedulát, és ugyanazon géppisztolyszámokkal kitöltötte és bedobta. Felesége, aki a Lottó Főigazgatósághoz közel dolgozott, ebédszünetben átment oda, és kikerestette a millió szelvény közül a rosszul bedobott szelvényrészt, és kicserélte a megfelelőre. Így bátyámat a sors egyszerre két négytalálatos nyereménnyel kárpótolta.

A bélyeg azért a családon maradt: nekem, ellenforradalmár öccsének csak nehézséggel sikerült a Dobó Gimnáziumba beiratkozni, majd a Műegyetemre sem vettek fel 1962-ben. Egy évig 1000 forintos havi-bérért segédmunkásként dolgoztam egy roma férfiakból álló anyagmozgató brigádban, ahol tezsvérnek hívtuk egymást. Ezzel nagy jót tett velem a sorsom: megismerhettem, magamévá tehettem és gyakorolhattam az élet érdekesebb, de őszintébb oldalának világos szabályait, a cipekedésben pedig megerősödtem.



Budapest, alkalmi szónok a József körúton, 1956 októberében. (Fotó: Fortepan/Nagy Gyula)